

Akran Zorbalığına Uğrayan Kurban Karşı Empati Ölçeğinin Türk Kültürü’ne Uyarlanması*

The Adaptation of Empathy towards Peer Bullying Victim Scale into Turkish Culture

Aygül NALBANT**, Emine BABAĞLAN***, Ejder ÇELİK****

Öz: Araştırmalarda kullanılan ölçme aracının geçerli ve güvenilir olması, araştırmanın sonuçları bakımından çok önemlidir. Bu çalışmanın amacı Akran Zorbalığına Uğrayan Kurban Karşı Empati ölçeğini Türk Kültürü’ne uyarlamaktır. Ölçek Pöyhönen, Karna ve Salmivalli (2008) tarafından geliştirilmiş olup likert tipi yedi maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe formu Türkiye’de (Yozgat İlinde) 5-12. sınıflara devam eden 343 öğrenciye uygulanmıştır. Ölçeğin Türkçe formunun yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analiziyle incelenmiştir. Analizler sonucunda ölçek analiz değerlerinin normal olduğu görülmüştür. Analizler sonunda ölçeğin 7 maddeden oluştuğu, ayrıca bilişsel empati ve duyuşsal empati olarak iki boyutlu bir yapı oluşturduğu görülmüştür. Bu çalışmada adaptasyonu yapılan ölçeğin iki boyutlu olarak Türkiye’de ortaokul ve lisede 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda eğitim gören 10-19 yaşlarındaki öğrencilere uygulanabileceği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, kurban, ölçek uyarlama, geçerlik, bilişsel empati, duyuşsal empati

Abstract: The validity and reliability of the scale used in the research is very important in terms of the results of the research. The purpose of this study is to adapt the scale which was developed by Pöyhönen, Karna and Salmivalli (2008) to Turkish culture. The adaptation study conducted with 5-12 grade 343 students in Turkey. Construct validity of Empathy towards Victim Scale was analyzed with exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis. As a result of the analyses, the scale analysis values were found to be normal. The Turkish form of Empathy towards Victim Scale has two sub-scales (cognitive empathy and affective empathy). In this study, it was determined that Turkish form of Empathy towards Victim Scale can be conducted to the students aged 10-19 who are studying in secondary and high school 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 and 12th grades in Turkey.

Keywords: Bullying, victim, scale adaptation, validity, cognitive empathy, affective empathy

Giriş

Çocuk ve gençlerde saldırgan davranışlar dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir sorundur. Çocuklarda görülen saldırgan davranışlar üzerine yapılan araştırmalarda akran zorbalığı önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmalarda akran zorbalığı ile ilişkili olabilecek birçok kişilik değişkeni üzerinde durulmaktadır. Zorba ve kurbanların kişilik yapısı, öz saygı, kaygı, depresyon, sorun çözme, iletişim becerileri, cinsiyetlere göre farklılıklar gibi birçok değişken ele alınmaktadır.

Alan yazında kurbanlar, pasif, içe dönük, kaygılı, zayıf, özgüveni yetersiz ve özsaygısı düşük çocuklar olarak tanımlanırken; zorbaların hiperaktif, dikkat eksikliği, saldırganlık gibi dışsallaştırma problemleri sergileyen çocuklar olduğu belirtilmektedir (Batsche ve Knoff, 1994; Craig, Peters ve Konarski, 1998; Olweus, 1993). Yapılan bir araştırmada akranların şiddetine maruz kalmayla saldırganlık, sosyal davranışlar gösterme, korkulu-kaygılı olma, dışlanma, aşırı hareketlilik arasında pozitif ilişki belirlenirken, akranların şiddetine maruz kalma ile yardımcı

* Bu makale Yozgat Bozok Üniversitesi, Proje Koordinasyon Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından desteklenen 6602a-EF/16-11 kodlu projeye dayanmaktadır.

** Dr. Öğrt. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yozgat-Türkiye, ORCID: 0000-0003-1158-4622, e-posta: aygul.nalbant@bozok.edu.tr

*** Prof. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yozgat-Türkiye, ORCID: 0000-0002-1151-191X e-posta: emine.babaoglan@bozok.edu.tr

**** Dr. Öğrt. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi., Fen Edebiyat Fakültesi, Yozgat-Türkiye, ORCID: 0000-0001-5948-0609 e-posta: ejder.celik@bozok.edu.tr

amaçlayan sosyal davranışlar arasında negatif ilişki tespit edilmiştir (Salı, 2014). Pek çok zorba-kurban düşük özsaygıya sahiptir, daha kaygılıdır, sorun çözme becerileri yetersizdir ve nörotik ve psikotik özellikler sergilerler (Andreou, 2001; Carney ve Merrell, 2001; O'Moore ve Kirkham, 2001; Pişkin ve Ayas, 2005).

Akran zorbalığında üzerinde önemli durulan diğer bir kavram ise empatidir. Empati yardım ilişkisinin temel elementidir ve insan ilişkisinde belirleyicidir (Özkan ve Gökçearsan-Çiftçi, 2009). Dökmen (2002), empatiyi, bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci olarak tanımlamaktadır. Empati insan ilişkisinde ve yaşanan problemlerin çözümünde önemli bir beceridir. Empati, kendini açma, toplumsallaşma, sosyal duyarlılık, topluma uyum ve özsaygıyla doğrudan ilişkili bir beceridir (Dökmen, 2002).

Empati çok boyutlu bir beceridir. Feshbach (1978) empatinin bilişsel ve duyuşsal olmak üzere iki bileşeni olduğunu ileri sürmüştür. Bilişsel empati, karşısındaki kişinin rolüne girerek onun ne hissettiğini anlama, farkına varma, duygusal empati ise diğer kişinin yaşadığı duyguyu hissedebilme ve uygun tepkiyi verebilme becerisidir (Barhight, Hubbard ve Hyde, 2013; Feshbach, 1978).

Holmgren, Eisenberg ve Fabes (1998) çocukluk ve ergenlik döneminde empatiyle saldırgan davranışlar arasında olumsuz bir ilişki bulunduğunu belirtmektedirler. Ayrıca düşük empatiyle zorbalık ve düşük empati düzeyiyle antisosyal davranışlar arasında ilişki bulunmaktadır (Jolliffe ve Farrington, 2006). Jolliffe ve Farrington'a (2006) göre zorba davranış gösteren çocuklar diğer insanların yaşadıkları olumsuz duyguları daha az anlamaktadır. Endresen ve Olweus (2001) 13-16 yaş grubunda olan öğrenciler üzerine yaptıkları bir çalışmada on iki maddeden oluşan ve duygusal empatiyi ölçen Empatik Sorumluluk Envanterini uygulamışlar ve empati ile zorba davranışlar arasında negatif bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer sonuçlara ulaşan Salı (2016) ergenlerin saldırganlık puanıyla duygusal empati puanı arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Salı (2013) başka bir araştırmasında da empati ve benlik kavramı arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Warden ve Mackinnon (2003) yaptıkları bir çalışmada ise kurban, zorba adayları ve yardımsever çocukların empatik becerilerini karşılatırmışlar ve yardımsever çocukların empati becerilerinin daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. 6-7 yaş çocuklarla yapılan bir çalışmada ise düşük empatik becerisi olan çocukların daha fazla saldırgan davranışlar gösterdikleri bulunmuştur (Findlay, Girardi ve Coplan, 2006).

Olweus (1993) zorbaların, empati kurma becerilerinin düşük olduğunu vurgulamaktadır. Woods, Wolke, Nowicki ve Hall (2009) da zorba çocukların kurban çocuklara göre empati kurma becerilerinin daha az olduğunu belirtmektedirler. Randall (1997) zorba adaylarının diğerlerinin duyguları hakkında farkındalığının az olduğunu söylemektedir. Literatürde akran zorbalığının nedenlerini inceleyen çalışmalarda olduğu gibi (Duy ve Yıldız, 2014; Kaukiainen ve diğerleri, 1999; Pekel, 2004; Pekel-Uludağlı, ve Uçanok, 2005; Siyez ve Kaya, 2011) önlemeyle ilgili araştırmalarda da (Başaran, 2014; Karna ve diğerleri, 2011) empati önemli bir yer tutmaktadır.

Empatinin ele alındığı birçok çalışmada değişik ölçeklerin kullanıldığı görülmektedir. Rigby ve Slee (1991) tarafından geliştirilen Pro-Victim Scale, akran zorbalığında empatik düzeyi ölçen Kurban Karşı Empati Ölçeği (Empathy towards Victim Scale; Pöyhönen, Karna ve Salmivalli, 2008) gibi ölçekler bulunmaktadır. Pöyhönen ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen ölçek, Fillandiya'da okullarda akran zorbalığını ve zorbalığa uğrayan kurbanları azaltmaya yönelik Turku Üniversitesi Psikoloji Bölümü ile Öğrenme Araştırmaları Merkezi işbirliğinde geliştirilen Ki-Va (Kiusaamista Vastaan) Programının etkililiğinin incelendiği bir çalışmada kullanılmıştır (Karna ve diğerleri, 2011). Akran zorbalığı ile ilgili çalışmalarda kurban karşı empati değişkenini doğrudan ölçen ölçeklerin kullanılması, zorba ve kurbanların kişilik özellikleri hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşılmasında yardımcı olacaktır. Bu çalışmada da akran zorbalığında empati düzeyini doğrudan ölçen bir ölçeğin alana katkı sağlayacağı düşünülerek, Pöyhönen ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen Empathy towards Victim Scale'in ortaokul ve lise öğrencilerinde kullanılmak üzere Türk Kültürü'ne uyarlanması yapılmıştır.

Yöntem

Pöyhönen ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen Empathy towards Victim Scale'in Türk Kültürü'ne uyarlamasının yapıldığı bu çalışma, betimsel tarama modeline dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan ve halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalara uygun bir modeldir (Karasar, 2016).

Çalışma grubu

Ölçek geliştirme çalışmalarında örneklem büyüklüğü istatistiksel çözümler için önemli olmaktadır. Kline (1994) ölçek ilgili yapılacak faktör analizinde güvenilir faktörler çıkartılabilmesi için büyük örneklerle çalışmayı önermekle birlikte madde sayısının 10 katı bir örneklem grubunun yeterli olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede araştırmaya Yozgat'ta bulunan bir lise ve ortaokulun 5-12 sınıflarına devam eden toplam 343 öğrenci alınmıştır. Öğrencilerin cinsiyet, yaş, okul ve sınıflara göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1.
Örneklem Grubunun Cinsiyet, Okul, Yaş ve Sınıflara Göre Dağılımı

Öğrenci		Sayı (%)	Toplam (%)
Cinsiyet	Kız	178(%51.9)	343(%100)
	Erkek	165(%48.1)	
Yaş	10	40(%11.7)	343(%100)
	11	36(%10.5)	
	12	37(%10.8)	
	13	39(%11.4)	
	14	40(%11.7)	
	15	49(%14.3)	
	16	26(%7.6)	
	17	50(%14.6)	
	18	24(%7.0)	
	19	2(%0.6)	
Okul	Ortaokul	177(%51.6)	343(100%)
	Lise	166(%48.4)	
Sınıf	5	77(%22.4)	343(%100)
	6	37(%10.8)	
	7	37(%10.8)	
	8	26(%7.6)	
	9	66(19.2)	
	10	15(%4.4)	
	11	44(12.8)	
	12	41(%12)	

Veri toplama aracı

Pöyhönen ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen Empathy towards Victim ölçeği beşli likert tipi olup yedi maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin puanlaması sıfır (hiç) ile dört (her zaman) arasında değişmektedir. Yüksek puan empati düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin tek boyutlu bir yapı oluşturduğu, varyansın %52'sini açıkladığı ve iç tutarlılık katsayısı Cronbach α 'nın .84 olarak hesaplandığı belirtilmiştir (Karna ve diğerleri, 2011).

İşlem yolu

Ölçeğin uyarlama çalışmalarının birinci aşamasında Türkçe'ye çevirisi gerçekleştirilmiştir. Çeviriler İngilizce mütercim tercüman, psikolog, sosyal çalışmacı ve psikolojik danışman olmak üzere dört uzmana yaptırılmıştır. Yapılan çeviriler incelenerek oluşturulan Türkçe formunun İngilizce'ye yeniden çevrilmesi için yine önceki çeviriyi yapan uzmanlardan farklı dört uzmandan yararlanılmıştır. Türkçe'den İngilizceye yapılan çeviriler de incelenmiş ve ölçek maddelerine son şekli verilmiştir. Ölçeğin son hali öğrencilere uygulanmış ve veriler istatistiksel analizler için bilgisayara aktarılmıştır.

Verilerin analizi

Ölçeğin geçerlik çalışmaları doğrultusunda yapı geçerliği incelenmiştir. Faktör analizinin geçerlik çalışması olduğu (Büyüköztürk, 2007; Gorsuch, 1997) göz önünde bulundurularak, açıklayıcı (AFA) ve doğrulayıcı faktör (DFA) analizleri yapılmıştır. Bir ölçek gelişimi sürecinde AFA anlamlı bir değişken ve faktör bulmaya odaklanan ilk adım olarak kullanılırken, DFA ise AFA'da tanımlanan yapının çalışıp çalışmadığını ve tutarlılığını kontrol etmede kullanılan ikinci adımdır (Büyüköztürk, 2007; Can, 2013; Harrington, 2009; Tabachnick ve Fidell, 2001).

Alan yazında AFA ve DFA ile ilgili ölçümlerde tek ya da iki ayrı örneklemin kullanıldığı görülmektedir. Worthington ve Whittaker (2006) aynı örneklem üzerinde AFA ve DFA yapmanın amprik olarak verinin yapısının ortaya konulmasını sağlayacağını belirtmektedirler. Bu doğrultuda araştırmada 343 öğrenciden elde edilen verilere AFA ve DFA uygulanmıştır.

Verilerin AFA çalışmalarında öncelikle madde özellikleri dikkate alınmıştır. Ölçeğin her bir maddesinin toplam ölçeği ile aynı şeyi ölçüp ölçmediğini gösteren madde-toplam korelasyonlar hesaplanmıştır. AFA analizleri sonucunda yedi maddeden oluşan iki faktörlü yapı elde edilmiştir. AFA temel alınarak yapılan DFA'da, modelin geçerliliğini değerlendirmek için, Ki-kare Uygunluk Testi (χ^2), GFI, AGFI, SRMS, RMSEA, CFI, NFI ve NNFI indekslerine bakılmıştır. Literatür gözden geçirildiğinde, AGFI, NFI ve NNFI değerlerinin 0.90'dan yüksek olması (Anderson ve Gerbing, 1988; Marsh, Balla ve McDonald, 1988) kabul edilebilir bir veri uygunluğunu göstermektedir. CFA ile hesaplanan değerin (χ^2 / sd) 5'ten küçük olması, RMSEA değerinin ise 0.08-0.010 arasında olması ise modelin orta düzeyde kabul edilebilir olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Büyüköztürk ve Akbaba -Altun, 2011; Jöreskog ve Sörbom, 1993; Hu ve Bentler, 1995; Şimşek, 2007).

Ölçeğin güvenilirliği için, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. AFA ve Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısının hesaplanması işlemi SPSS 20, DFA uyum testi ise LISREL 8.7 istatistik paket programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

kran zorbalığına uğrayan kurban karşı empati ölçeğinin geçerlik çalışmalarına ilişkin bulgular

Açımlayıcı faktör analizi

Verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Mayer-Olkin ve Bartlett Testi ile incelenmiştir. KMO katsayısının .60'dan büyük Bartlett Testinin anlamlı çıkması verilerin faktör analizine uygunluğunu göstermektedir. Ölçekten elde edilen verilerin analizi sonucunda KMO katsayısı .84 olarak hesaplanmış, Bartlett Testinin (1314.581, $p=.000$) ise anlamlı olduğu görülmüştür. Oran değerlendirilmesi çerçevesinde hesaplanan KMO katsayısının "çok iyi" sınıflandırmasına girdiği belirlenmiş ve verilerin faktör analizine uygun olduğu saptanmıştır (Sharma, 1996; Şencan, 2005; Tavşancıl, 2005). Ayrıca Tablo 2'de verilen çapraz ilişki katsayılarına bakıldığında katsayılarının bütün maddeler için .05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Tablo 2.
Çapraz İlişki Katsayıları (Anti Image Matrix)

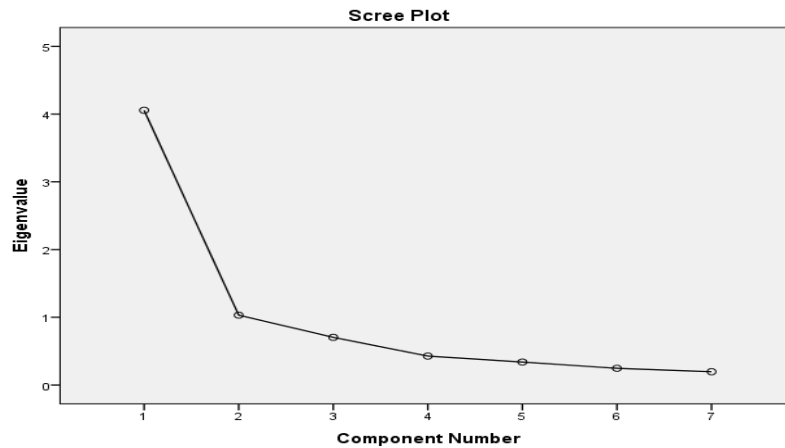
	Madde1	Madde2	Madde3	Madde4	Madde5	Madde6	Madde7	
Korelasyon Matrisi	Madde1	,824^a	-,232	-,510	,015	,033	-,020	-,079
	Madde2	-,232	,890^a	-,276	,119	-,034	-,093	-,033
	Madde3	-,510	-,276	,809^a	-,286	-,148	-,010	,011
	Madde4	,015	,119	-,286	,889^a	-,039	-,077	-,166
	Madde5	,033	-,034	-,148	-,039	,863^a	-,492	-,158
	Madde6	-,020	-,093	-,010	-,077	-,492	,807^a	-,478
	Madde7	-,079	-,033	,011	-,166	-,158	-,478	,864^a

a. Measures of Sampling Adequacy(MSA)

Ölçeğin yapı geçerliğini ve faktör yapısını incelemek üzere açıklayıcı (exploratory) faktör analizi; faktörleŐtirme tekniği olarak da temel bileŐenler analizi (principal component matrix) seçilmiŐtir. Yorumlanabilir anlamlı faktörler elde etmek amacıyla faktör rotasyonu yapılması gerekir (Kalaycı, 2008). Faktör rotasyonunda hangi yöntemin kullanılacağı faktörler arasında ilişki olma durumuna göre deđiŐmektedir (Büyüköztürk ve Akbaba-Altun, 2011). Faktörlerin birbirleri ile korelasyon içinde olması halinde eğik (orthogonal olmayan-oblique) rotasyon yöntemleri kullanılır (Büyüköztürk ve Akbaba -Altun, 2011; Kalaycı, 2008). Maddeler arasındaki korelasyonu belirlemek için Pearson Momentler arpımı yöntemi kullanılmıştır. Tüm maddeler arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu; en düşük ilişkinin .25 ile iki ile dördüncü, en yüksek ilişkinin ise .78 ile altı ve yedinci maddeler arasında olduğu saptanmıştır. Faktörlerin birbirleri ile korelasyon içinde olduğunun belirlenmesi sonucunda eğik rotasyon yöntemlerinden küçük veri setleri için kullanılan Direct Oblimin (Kalaycı, 2008) testi yapılmıştır.

Ölçeğin faktör sayısının belirlenmesi

AFA'da hesaplanan öz değer istatistiği (eigenvalues) ve faktör analizi çizgi grafiği (scree plot) faktör sayısını belirlemede kullanılan yöntemlerdir (Kalaycı, 2008). Faktör analizi çizgi grafiğinde eğimin kaybolmaya baŐladıđı noktanın işaret ettiği sayıda faktör belirlenmektedir. Karna ve diğerleri (2011) ölçeğin tek boyutlu olduğunu belirtmekle birlikte Őekil 1'de görüldüğu gibi açıklayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin iki faktöre dağıldığı gözlenmiŐtir.

Őekil 1. Akran Zorbalığına Uğrayan Kurbanı Karşı Empati Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi Çizgi Grafiği

Faktör analizi sonuçlarına göre oluşan boyutlara ilişkin dönüŐtürülmüŐ faktör yük değerleri, faktör ortak varyansı ve açıklanan varyans oranları ile ilgili analiz sonuçları Tablo 3'de sunulmuştur. Hair, Tatham, Anderson ve Black (1998), 350 ve üzerindeki veri sayısı için faktör

ağırlığının .30 ve üzeri alınması gerektiği, diğer durumlarda .25'in kabul edilmesinin uygun olacağını belirtmektedirler.

Tablo 3.

Akran Zorbalığına Uğrayan Kurban Karşı Empati Ölçeğini İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Orijinal Ölçek Madde No	Uyarlanan Ölçek Madde No	Faktör Ortak Varyansı	Faktör Yük Değeri Boyut 1	Faktör Yük Değeri Boyut 2
Madde1	1	,787	,732	,501
Madde2	2	,684	,680	,471
Madde3	3	,795	,809	,376
Madde4	4	,439	,636	-,184
Madde5	5	,765	,807	-,336
Madde6	6	,835	,837	-,367
Madde7	7	,782	,804	-,368

Açıklanan toplam varyans % 72.665

Anlamli faktörler elde etmek için yapılan Direct Oblimin rotasyon sonuçları Tablo 4'de verilmiştir. Tabloda da izlenebileceği gibi en düşük faktör yük değeri .658 ile dördüncü, en yüksek faktör yük değeri ise .914 ile altıncı maddeye aittir. Birinci faktör varyansın %57.937'ni, ikinci faktör ise varyansın %14.728'ni açıklamaktadır. Açıklanan toplam varyans ise %72,665'dir.

Tablo 4.

Akran Zorbalığına Uğrayan Kurban Karşı Empati Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Orijinal Ölçek Madde No	Uyarlanan Ölçek Madde No	Faktör Ortak Varyansı	Faktör Yük Değeri	
			Bilişsel	Duyuşsal
Madde1	1	,787		,886
Madde2	2	,684		,827
Madde3	3	,795		,884
Madde4	4	,439	,658	
Madde5	5	,765	,874	
Madde6	6	,835	,914	
Madde7	7	,782	,884	

Açıklanan toplam varyans % 72.665

Ortaya çıkan çizgi grafiği sonucunda ölçeğin iki boyuta dağıldığı varsayılarak, maddelerin içerikleri ve ölçekteki yeri incelenmiş, kuramsal temele uygunluk açısından birinci faktöre bilişsel, ikinci faktöre duyuşsal empati adları verilmiştir. Ölçeğin boyutları ve isimlendirmesi ile ilgili olarak orijinal ölçeği geliştiren araştırmacılardan da görüş alınmıştır.

Doğrulayıcı faktör analizi

AFA sonucunda elde edilen yedi maddelik iki alt boyutlu yapı için DFA yapılmıştır. DFA sonuçları Tablo 5'de verilmiştir. Tabloda da izlenebileceği gibi GFI değeri .99, AGFI değeri .98, CFI indeksi .99, NFI indeksi .99 ve NNFI değeri .98 olarak hesaplanmıştır. Gözlenen değerler .90'dan büyük olduğundan, ilgili literatüre göre yedi maddelik iki boyutlu model kabul edilebilir bir uyuma sahiptir (Anderson ve Gerbing, 1988; Büyüköztürk ve Akbaba-Altun, 2011; Marsh ve diğerleri, 1988).

Tablo 5.

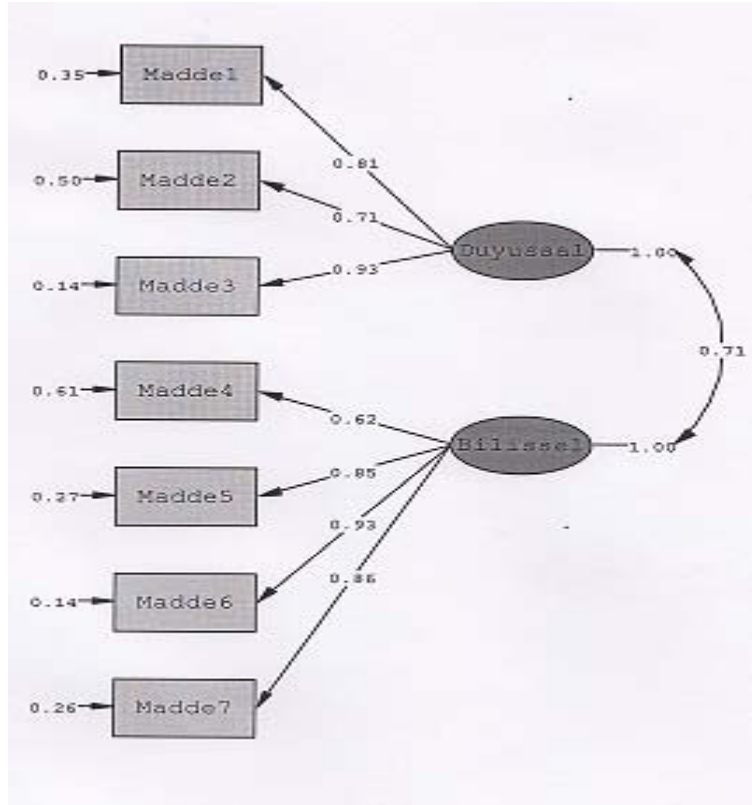
Akran Zorbalığına Uğrayan Kurbanaya Karşı Empati leğine Ait Uyum İndeksleri

χ^2	Sd	χ^2/Sd	GFI	AGFI	CFI	NFI	NNFI	RMR	RMSEA
42.58	13	2918.03	.99	.98	.99	.99	.98	.057	.082

p=.00

Ki-kare (χ^2), en yaygın kullanılan uyum değeri testidir. Tablo 5'ten de anlaşıldığı gibi χ^2 değerinin manidar olduğu görülmüştür. ($\chi^2=42,58$, $sd=13$, $P=.00$). Serbestlik derecesi de ki-kare testinde önemli bir ltttr. Ki kare değerinin serbestlik derecesine oranı beşten küçük olması orta düzeyde uyuma işarettir (Büyüköztürk ve Akbaba-Altun, 2011). Modelin genel uyumuna yönelik gösterge sağlayan ve hata derecesine dayalı geliştirilen mutlak uyum indeksleri de önemlidir. Ortalama hataların karekökü (Root Mean Square Error of Approximation-RMSEA) indeksleri dikkate alınmaktadır. Her iki değerin de sifira yakın değerler vermesi beklenir. 0,05'e eşit ya da daha küçük değerler mükemmel uyum olarak kabul edilir. 0,08-0.10 arasındaki değerler orta düzeyde kabul edilebilir olarak görülebilir (Browne ve Cudeck, 1989; okluk, şekercioğlu, ve Büyüköztürk, 2010; Kline, 2011; Sümer, 2000). RMSEA değeri 0,082 olarak çıktığından bu indeks açısından modelin orta düzeyde kabul edilebilir olduğu söylenebilir.

Tablo 5'te verilen tüm değerlere bakıldığında Akran Zorbalığına Uğrayan Kurbanaya Karşı Empati leğinin yedi maddesi için önerilen modelin uyumlu olduğu söylenebilir. Yapılan DFA sonucu yedi maddelik ölçeğin yol diyagramı şekil 2'de verilmiştir. İstatistiksel zmlmeler işığında ölçeğin yedi madde ve iki alt boyuttan oluşan son haline ulaşılmıştır. Modele giren bütün maddeler modelle uyum vermektedir.

şekil 2. Akran Zorbalığına Uğrayan Kurbanaya Karşı Empati leğine Ait Yol Grağığı

şekil 2'de ölçek maddelerinin hata varyanslarını ve standardize edilmiş faktör yüklerini gösteren yol grağığı sunulmuştur. Standardize edilmiş faktör yükleri her bir gözlenen değişkenin kendi gizil değişkeninin ne kadar iyi bir temsilcisi olduğuna ilişkin fikir verir (şimşek, 2007).

Standardize edilmiş madde faktör yük değerleri incelendiğinde, maddelerin faktör yüklerinin 0.71 ile 0.93 aralığında değişmekte olduğu görülmektedir. Hata varyanslarının düşük faktör yüklerinin yüksek olması nedeniyle maddelerin gizil değişkenlerin iyi birer temsilcisi oldukları söylenebilir

Güvenirlilik çalışmalarına ilişkin bulgular

Ölçeğin güvenirliliği Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayısı yöntemi ile hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar ölçeğin güvenirliliğinin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğunu göstermektedir (Kaplan ve Saccuzzo, 2005; Tekindal, 2002).

Sonuç

Bu çalışmada Pöyhönen ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen Empathy towards Victim Scale'in Türk Kültürü'ne uyarlanması amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklem grubuna Yozgat merkezinde ortaokul ve liseye (5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12. sınıflara) devam eden 10-19 yaşları arasındaki öğrenciler alınmıştır

Orijinali yedi maddeden oluşan ve tek boyutlu olan ölçeğin, yapılan açıklayıcı faktör analizinde iki boyutlu olduğu belirlenmiştir. Boyutlara kuramsal çerçevede empatinin iki bileşenin adı verilmiştir. Birinci boyuta karşıdaki kişinin rolüne girerek onun ne hissettiğini anlama, farkına varma becerisi olan bilişsel empati; ikinci boyuta ise diğer kişinin yaşadığı duyguyu hissedebilme ve uygun tepkiyi verebilme becerisi olarak tanımlanan duyuşsal empati (Barhight ve diğerleri, 2013; Feshbach, 1978) adı verilmiştir. Faktör analizi sonuçlarına göre yapılan doğrulayıcı faktör analizinde ise modelin uyum indekslerine göre uyum gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0,88 olarak bulunmuştur.

Öğrencilerdeki saldırgan davranışlardan biri olan zorbalık davranışları her geçen gün daha da yaygınlaşmakta ve toplumlar açısından önemli bir sorun haline gelmektedir. Akran zorbalığının nedenleri ve çözüm yolları açısından zorba ve kurbanların kişilik özelliklerinin araştırılması önemlidir. Bu açıdan akran zorbalığında belirleyici bir değişken de empatidir. Bu çalışmada uyarlanması yapılan Akran Zorbalığına Uğrayan Kurban Karşı Empati Ölçeğinin alanda yapılacak bu tür araştırmalarda kullanılmak suretiyle literatüre ve çözüm önerilerinin üretilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada Türk Kültürü'ne uyarlanması yapılan ölçeğin iki boyutlu olarak ortaokul ve lisede 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda eğitim gören 10-19 yaşlarındaki öğrencilere uygulanabileceği belirlenmiştir.

Kaynaklar

- Anderson, J. C. ve Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two step approach. *Psychological Bulletin*, 103(3), 411-423.
- Andreou, E. (2001). Bully / victim problems and their association with coping behavior in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology*, 21(1), 59-66.
- Barhight, L. R., Hubbard, J. A. ve Hyde, C. T. (2013). Children's physiological and emotional reactions to witnessing bullying predict bystander intervention. *Child Development*, 84(1), 375-390.
- Başaran, A. G. (2014). *Rize İli lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve zorbalığı önleme eğitimi etkisinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Batsche, G. M. ve Knoff, H. M. (1994). Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. *Social Psychology Review*, 23(2), 165-174.
- Browne M. W. ve Cudeck R. (1989). Single sample cross-validation indices for covariance structures. *Multivariate Behavioral Research*, 24(4), 445-455.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum* (7. Baskı). Ankara: PEGEM Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. ve Akbaba-Altun, S. (2011). Değişim eğitimleri ölçeğinin geliştirilmesi. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 73-90.

- Can, A. (2013). *SPSS ile bilimsel araştırma s¼recinde nicel veri analizi*. Ankara: PEGEM Yayınları
- Carney, A. G. ve Merrell, K. W. (2001). Bullying in schools: Perspectives on understanding and preventing an international problem. *School Psychology International*, 22(3), 364-382.
- Craig, W. M., Peters, R. D. ve Konarski, R. (1998). Bullying and victimization among Canadian school children. *Applied Research Branch Strategic Policy Human Resources Development Canada*. doi=10.1.1.489.6922&rep=rep1&type=pdf
- okluk, ., Őekerciođlu, G. ve B¼y¼k¼zt¼rk, Ő. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: PEGEM Yayınları.
- D¼kmen, ¼. (2002). *İletişim atışmaları ve empati* (20. Baskı). Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Duy, B. ve Yıldız, M. A. (2014). Farklı zorbalık konumunda olmak empatik eğilim ve yaşam doyumunu bağlamında bir fark yaratır mı? *Mersin ¼niversitesi Eğitim Fak¼ltesi Dergisi*, 10(3), 31-47.
- Endresen, I. M. ve Olweus, D. (2001). Self-reported empathy in Norwegian adolescents: Sex differences, age trends, and relationship to bullying. A. Bohart ve D. Stipek (Yay. haz.). *Constructive and destructive behavior: Implications for family, school, and society* içinde (ss. 147-165). Washington, DC: American Psychological Association.
- Feshbach, N. (1978). Studies in empathic behavior in children. B. Maher (Yay. haz.). *Progress in Experimental Personality Research*, 8 içinde (ss.1-47). New York: Academic Press.
- Findlay, L. C., Girardi, A. ve Coplan, R. J. (2006). Links between empathy, social behavior, and social understanding in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 21(3), 347-359.
- Gorsuch, R. L. (1997). Exploratory factor analysis: its role in item analysis. *Journal of Personality Assessment*, 68(3), 532-60.
- Hair, J. F., Tatham, R. L., Anderson, R. E. ve Black, W. (1998). *Multivariate data analysis* (5. Ed.). Prentice-Hall:London.
- Harrington, D. (2009). *Assessing confirmatory factor analysis model fit and model revision. Confirmatory factor analysis* (1. Ed.). New York: Oxford University Press.
- Holmgren, R. A., Eisenberg, N. ve Fabes, R. A. (1998). The relations of children's situational empathy related emotions to dispositional prosocial behavior. *International Journal of Behavior Development*, 22(1), 169-193.
- Hu, L. T. ve Bentler P. M. (1995). Evaluating model fit. R. H. Hoyle (Ed.). *Structural equation modeling: Concepts, issues, and applications* (1. Ed.) içinde (ss. 76-99). US America: Sage Publications.
- Jolliffe, D. ve Farrington, D. P. (2006). Examining the relationship between low empathy and bullying. *Aggressive Behavior*, 32(6), 540-550.
- J¼reskog, K. G. ve S¼rbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Lincolnwood: Scientific Software International.
- Kalaycı, Ő. (Ed.). (2008). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* (3.Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kaplan, R. M ve Saccuzzo, D. P. (2005). *Psychological testing*. Belmont CA: Thomson Watsworth.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel irade algı erevesi ile bilimsel araştırma y¼ntemi: Kavram ilke ve teknikler* (İkinci Yazım 31. Basım). Nobel: Ankara.
- Karna, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Kaljonen, A. ve Salmivalli, C. (2011). A large-scale evaluation of the KiVa antibullying program: Grades 4-6. *Child Development*, 82(1), 311-330.
- Kaukiainen, A., Bj¼rkqvist, K., Lagerspetz, K., ¼sterman, K., Salmivalli, C., Rothberg, S. ve Ahlbom, A. (1999). The relationships between social intelligence, empathy and three types of aggression. *Aggressive Behavior*, 25, 81-89.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. New York: Routledge.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3. Ed.). New York: The Guilford Press.

- Marsh, H. W., Balla, J. R. ve McDonald, R. P. (1988). Goodness of fit indices in confirmatory factor analysis: The effect of sample size. *Psychological Bulletin*, 102, 391-410.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell.
- O'Moore, M. ve Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behavior. *Aggressive Behavior*, 27(4), 269-283.
- Özkan, Y. ve Gökçearslan-Çiftçi, E. (2009). The effect of empathy level on peer bullying in schools. *Humanity and Social Sciences Journal*, 4(1), 31-38.
- Pekel, N. (2004). *Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pekel-Uludağlı, N. ve Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı gruplarında yalnızlık ve akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56), 77-95.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005). Zorba ve kurban lise öğrencilerinin utangaçlık, içedönüklük, dışadönüklük ve özsayıgı değişkenleri bakımından incelenmesi. *VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde Sunulmuş Bildiri (21-23 Eylül)*. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Pöyhönen, V., Karna, A. ve Salmivalli, C. (2008). Classroom-level moderators of the empathy-defending link. R. Veenstra (Chair). *Bullying and victimization. International Society for the Study of Behavioral Development*, Würzburg, Germany.
- Randall, P. (1997). Pre-school routes to bullying. D. Tattum ve G. Herbert (Yay. haz.). *Bullying: Home, School and Community* içinde (ss. 5-16). London: David Fulton.
- Rigby, K. ve Slee, P. T. (1991). Bullying among Australian school children: Reported behavior and attitudes toward victims. *The Journal of Social Psychology*, 131, 615-627.
- Salı, G. (2013). İlköğretim ikinci kademe çocukların empatik eğilimlerinin ve benlik kavramlarının incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 6(4), 496-519.
- Salı, G. (2014). Okulöncesi dönem çocuklarında akran ilişkilerinin ve akran şiddetine maruz kalmanın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(2), 195-216.
- Salı, G. (2016). An examination of violent and empathic tendencies in adolescents by different variables. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45(2), 147-180.
- Sharma, S. (1996). *Applied multivariate techniques*. New York: John Wiley & Sons Inc.
- Siyez, D. M. ve Kaya, A. (2011). Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 23-43.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçünlerde güvenilirlik ve geçerlik* (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş, temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics* (4. Ed.). New York: Allyn & Bacon.
- Tavşancıl, E. (2005). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Tekindal, S. (2002). *Okullarda ölçme ve değerlendirme yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Warden, D. ve Mackinnon, S. (2003). Prosocial children, bullies and victims: An investigation of their sociometric status, empathy and social problem-solving strategies. *British Journal of Developmental Psychology*, 21(3), 367-385.
- Woods, S., Wolke, D., Nowicki, S. ve Hall, L. (2009). Emotion recognition abilities and empathy of victims of bullying. *Child Abuse Neglect*, 33(5), 307-11.
- Worthington, R. ve Whittaker, T. (2006). Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices. *Counseling Psychologist*, 34, 806-838.

Extended Abstract

Introduction

To adapt a measurement scale that would lead to valid and reliable results is a tasking goal in any research field. The purpose of this study is to adapt the scale which was developed by Pöyhönen, Karna and Salmivalli (2008). The adaptation study conducted with 5-12 grade 343 students in Turkey. Construct validity of Empathy towards Victim Scale was analyzed with exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis. As a result of the analysis, it is revealed that the scale consists of two sub-dimensions. The Turkish form of Empathy towards Victim Scale has two sub-scales (cognitive empathy and affective empathy). In this study, it was determined that Turkish form of Empathy towards Victim Scale can be conducted to the students aged 10-19 who are studying in secondary and high school 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 and 12th grades in Turkey.

The purpose of this study is to adapt the scale which was developed by Pöyhönen, Karna and Salmivalli (2008) to Turkish culture. The adaptation study was conducted with 5-12 grade 343 students in Turkey. Construct validity of Empathy towards Victim Scale was analyzed with exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis. As a result of the analysis, it was revealed that the scale consists of two sub-dimensions. The sub-scales are cognitive empathy and affective empathy.

Method

In this study at first, the scale was translated from its English original version into Turkish by the four experts on translation and American culture and literature. Afterwards one assistant professor and one associate professor checked and corrected Turkish version of the scale. The two different corrected forms were combined and only one Turkish form was developed. In the second step of translation of scale, the scale was translated from Turkish version into English by the other four experts on translation and American culture and literature. Afterwards one assistant professor and one associate professor checked and corrected English version of the scale. The two different scale forms were combined and only one English form was developed. It was seen that the items of the English scale which was emerged in the second step were compatible with the original scale items. Thus, the Turkish form of scale was developed. The final Turkish version of the scale was applied to the 343 5-12 grade school students and the data were transferred to the computer for statistical analysis.

Results and Discussion

Explanatory factor analysis

To determine factor structure fit of data, KMO test was run and KMO value was found 0.84 and Bartlett test was found 1314.581. Results of Bartlett test was found significant ($p < .005$). Because of this reason, it is accepted that factor analysis could be applied to data set. The construct validity of the 7-items scale was first tested by the explanatory factor analysis (EFA). The Principal Components Analysis and Direct Oblimin Rotation were applied to the data of all the participants. In this study the scale which was investigated by explanatory factor analysis as two dimensional, and as a result, the dimensions of “affective empathy” and “cognitive empathy” were found as expected. “affective empathy” consist of three items (1, 2, 3,) and cognitive empathy consist of four items (4, 5, 6, 7). Item loading values are seen in Table 6.

Table 6.

Empathy towards Victim Scale Exploratory Factor Analysis results

Items	Factor common variance	Factor loading values	
		Cognitive	Affective
1	,787		,886
2	,684		,827

3	,795		,884
4	,439	,658	
5	,765	,874	
6	,835	,914	
7	,782	,884	

Explaining total variance % 72.665

Confirmatory factor analysis (CFA)

In the study performed with Lisrel 8.7 to reveal the construct validity of the scale, confirmatory factor analysis was applied to all participants using two factor hierarchical models. One of the widely used fitness statistics of the model developed for the scale, the Goodness of Fit Index is determined as 0.99, the Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) is determined as 0.082. Other fit indexes are seen in Table 7.

Table 7.

Empathy towards Victim Scale

X ²	Sd	χ^2 /Sd	GFI	AGFI	CFI	NFI	NNFI	RMR	RMSEA
42.58	13	2918.03	.99	.98	.99	.99	.98	.057	.082

P=.00

Based on the relevant literature, it can be said that the seven-item two-dimensional model has an acceptable fit because of the observed values are greater than .90 (Anderson & Gerbing, 1988; Büyüköztürk & Akbaba-Altun, 2011; Marsh, Balla & McDonald, 1988).

Internal consistency

The Cronbach Alfa internal consistency coefficient scores of the Empathy Towards Victim Scale is 0.88.

In this study, it was determined that Turkish form of Empathy towards Victim Scale can be applied to the students aged 10-19 who are studying in secondary and high school 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 and 12th grades in Turkey.

Akran Zorbalığına Uğrayan Kurbana Karşı Empati Ölçeği

	Hiçbir Zaman	Nadiren Bazen	Genellikle Her Zaman
1.Zorbalığa uğrayan bir öğrenci üzülduğünde ben de üzülürüm.		baba	
2.Zorbalığa uğrayan bir öğrenci üzülduğünde onu rahatlatmak isterim.			
3.Zorbalığa uğrayan bir öğrenci ağlamaya başladığında ben de kendimi kötü hissederim.			
4.Bir öğrenci zorbalığa uğradığında onun adına öfkelenmeye başlarım.			
5.Zorbalığa uğrayan bir öğrencinin nasıl hissettiğini anlayabilirim.			
6.Zorbalığa uğrayan bir öğrencinin nasıl kötü hissettiğinin farkına varabilirim.			
7.Zorbalığa uğrayan öğrenci söylemese bile nasıl hissettiğini tahmin edebilirim.			